

Recenze / Reviews

Encyklopedie antropologie, I–V

Encyclopedia of Anthropology, I–V

MARTIN ČUTA

Ústav antropologie Přírodovědecké fakulty
Masarykovy univerzity, Viničská 5, 603 00 Brno

H. James Birx, profesor antropologie na Canisius College, se ve svých výzkumných aktivitách zaměřuje na interpretaci evoluce člověka a své poznatky publikoval v několika významných monografiích. Kromě své alma mater působil pedagogicky jako hostující profesor na předních světových univerzitách. Vedle těchto plnohodnotných aktivit působí jako editor a autor obsáhlých encyklopedických děl; *Encyclopedia of Anthropology* je jedním z nich. Tento významný, pětisvazkový příspěvek ke zmapování současného poznání v antropologii, byl vydán v roce 2006. V oblasti tak obsáhlé, jako je antropologie (zvláště v integrálním, celostním pojetí této vědecké disciplíny), je velmi obtížné obsáhnout v dostatečném rozsahu by i jen ty nejvýznamnější objevy, poznatky či osobnosti. H. James Birx a početný kolektiv autorů podle mého názoru ve svém monumentálním díle uspěl a podává vhled do moderní antropologie se zaměřením na fyzickou antropologii, archeologii, kulturní/sociální antropologii, lingvistiku a aplikovanou antropologii.

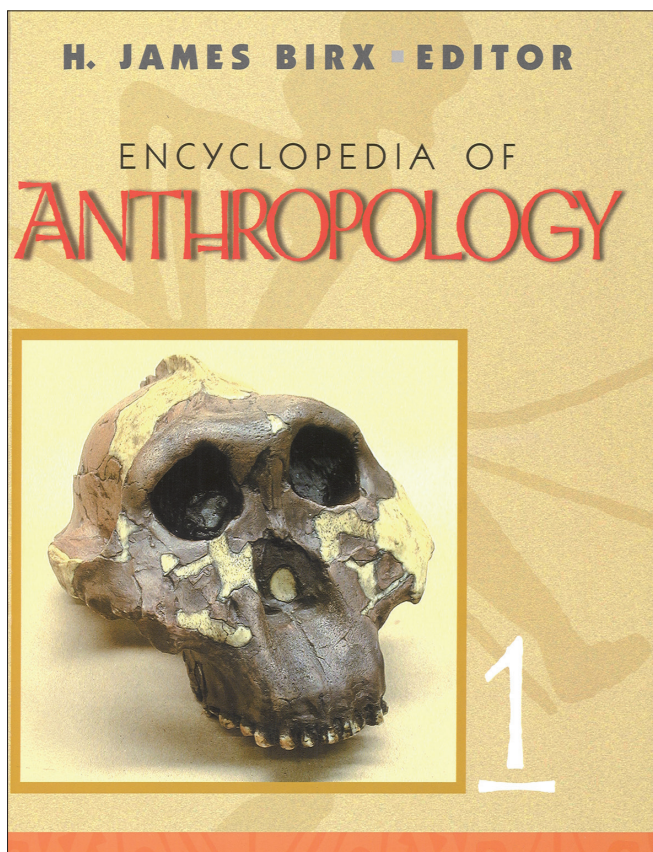
Encyclopedia of Anthropology je členěna do pěti vázaných svazků tištěných na kvalitním křídovém papíře. Celkový počet hesel výrazně přesahuje jeden tisíc (na 2373 stranách textu). Každý svazek je doplněn samostatně číslovanou sekcí obsahující detailní rejstřík.

Encyklopedie je završena obsáhlou bibliografií (na takřka 90 samostatně číslovaných stranách) v pátém svazku. Ve všech svazcích nalezneme praktický seznam hesel seřazených v abecedním pořadí a navíc ještě seznam hesel řazených dle tematických okruhů. Jednotlivá hesla jsou zpracována encyklopedickým způsobem, tedy jako uzavřené kompletní textové celky, které podávají souhrn aktuálních vědomostí o konkrétním tématu. Hesla jsou doplněna křížovými odkazy a doporučenou rozšiřující literaturou, což velmi usnadňuje a zpří-

jemňuje práci s encyklopedií. Některá z vybraných hesel jsou také doplněna o tzv. sidebars, tedy jakési samostatně stojící texty rozšiřující nebo naopak zaostrující danou problematiku. Jednotlivá hesla je možno rozdělit dle tematických námětů do okruhů fyzické antropologie, archeologie, kulturní/sociální antropologie, lingvistiky a aplikované antropologie, řada hesel se však zabývá i náměty z „příbuzných“ disciplín, jako je obecná biologie, geologie, paleontologie, filozofie, psychologie, sociologie či teologie. Velká pozornost je věnována významným osobnostem světové antropologie. Více než 300 kvalitních ilustrací a fotografií a výborné zpra-

H. James Birx před Darwinovým rodným domem/muzeem (Down House) v Downe, Anglie.

Přebal prvního svazku publikace: Birx, H. James (Ed.) (2006). *Encyclopedia of Anthropology*. Thousand Oaks, California: SAGE Publications, 2500 str., ISBN 978-07-6193-029-7.

cování činí z práce s encyklopedií příjemný zážitek. Věrohodnost a aktuálnost informací je zajištěna odbornou erudicí hlavního editora a editorského týmu a hlavně odbornou erudicí takřka třistačlenného autorského týmu. Členové týmu jsou na slovo vzatými odborníky: jedná se o akademické či vědecké pracovníky významných světových univerzit, institucí či muzeí. O kvalitě publikace *Encyclopedia of Anthropology* svědčí i tři prestižní ocenění – za všechna bych zmínil Cenu za nejlepší knihu roku 2006 vydanou nakladatelstvím SAGE. Hesla jsou psána čtivou formou, srozumitelnou i neakademické veřejnosti, jsou však dostatečně podrobná nejen pro potřeby studentů antropologie, ale i pro výzkumné a pedagogické pracovníky pro potřeby odborné práce.

Encyclopedia of Anthropology je v současnosti asi jediným dílem, které se v takovém rozsahu věnuje pokrytí náplně antropologie v celém jejím integrálním záběru. Jedná se o nádherné dílo, chronologicky, geograficky i námětově komplexní, přinášející informace dostatečně podrobné a erudované pro akademickou veřejnost; je také výborným a přitažlivým zdrojem informací o historii i současnosti poznání o člověku pro širokou čtenářskou obec.

Kontakt: Mgr. Martin Čuta, Ústav antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, Vinařská 5, 603 00 Brno, e-mail: cuta@sci.muni.cz.

„Šibeniční archeologie“

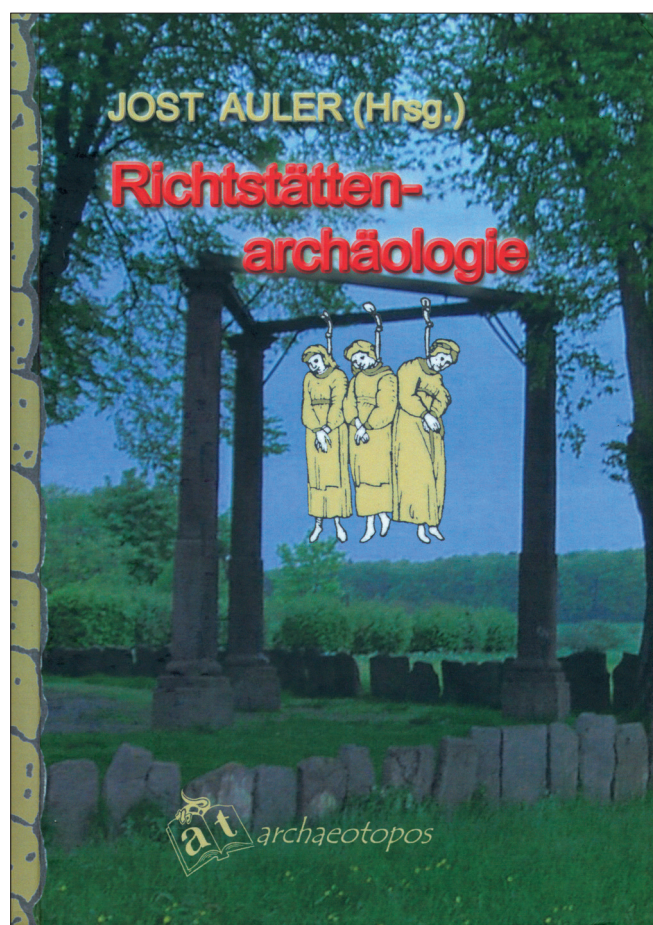
Gallows Archaeology (Richtstättenarchäologie)

ROBIN PĚNIČKA

Ústav antropologie Přírodovědecké fakulty
Masarykovy univerzity, Vinařská 5, 603 00 Brno

Pohřební ritus a praktiky a rituály spjaté s pohřbíváním poskytují odborníkům velmi cenné poznatky o způsobu myšlení a vzorcích chování člověka dané doby a kultury. S fenoménem pohřbu či pietního zacházení se zemřelým členem určitého seskupení lidí se setkáváme již u neandertálců. Mnozí autoři však hledají určité prvky pohřebních zvyklostí i ve starších fázích vývoje člověka. Samotný pohřeb a rituály s ním spojené existují ve všech lidských společnostech a v různé podobě se vzpomínka na zemřelého člena společnosti projevuje v každodenní činnosti pozůstalých.

Informace o pohřebním ritu a rituálech získáváme zejména studiem rozsáhlých nekropolí, s nimiž se setkáváme hlavně od vzniku zemědělství, kdy se lidstvo usadilo na určitém místě, se kterým splynulo. Zde lidé žili, obdělávali půdu, chovali

Přebal publikace: Auler, Jost, Hrsg. (2008): *Richtstättenarchäologie*. Dormagen: Archaeotopos – Buchverlag, 563 str., ISBN 978-3-938473-07-8.

dobytek, rodili děti a také zde umírali. Na pohřebišti bývají pohřbeni příslušníci obou pohlaví včetně dětí z různých společenských vrstev. Zvláštnosti, které odlišují některé jedince od ustáleného způsobu pohřbívání běžného pro většinu nebožtíků, jsou dávány do souvislosti s jejich zvláštním postavením. V první řadě se může jednat o elitu dané společnosti (kmenový náčelník, král, válečník apod.) nebo o jedince jinak významné pro společnost (šaman, řemeslník). Na druhé straně zvláštní způsob pohřbu mohou mít jedinci, kteří byli pro pozůstalé nějakou hrozbou (zločinec, vampýr, cizinec, sebevrah). Samostatnou kapitolu pak představují pohřby vojáků a padlých v konfliktech, případně pohřby porobených, k nimž se mocní ne vždy chovaly s úctou (například pohřby otroků). S rozvojem křesťanství se pohled na zemřelého začal řídit křesťanskou etikou a morálkou. Většina pohřebišť (hřbitovů) se přesunula ke svatostánkům a každý pokřtěný křesťan měl právo na pohřeb ve svěcené půdě. I zde však lze nalézt odlišnosti od běžného způsobu pohřbu. Jedná se zejména o pohřby sebevrahů a těžkých zločinců, kteří, ač byli křesťany, nesměli kvůli svým těžkým hříchům být pohřbeni na hřbitově. Samostatný fenomén pak představují pohřby popravených, kteří byli v místě exekuce dlouhou dobu ukazováni pro výstrahu ostatním a posléze také na tomto (případně velmi blízkém místě) pohřbeni

Nové světlo do problematiky pohřbů a zacházení s těly popravených přináší souborná publikace zpracovaná pod vedením Josta Aulera a nazvaná *Richtstättenarchäologie*, neboli „Šibeniční archeologie“ (byla publikována v nakladatelství Archaeotopos v německém Dormagenu v roce 2008). Jedná se o sborník příspěvků z oblasti „archeologie šibenice a popravišť“. Tento podobor archeologie a antropologie si klade za cíl nejmodernějšími vědeckými metodami prozkoumat a vysvětlit archeologické, antropologické a historické prameny o popravištích. V knize jsou příspěvky odborníků z některých evropských zemí (Česká republika, Dánsko, Německo, Polsko, Rakousko, Švýcarsko), kteří se zabývají výzkumem popravišť z období od 13. století do roku 1800. Jsou zachyceny výzkumy popravišť od nejstarších pokusů o vysvětlení tohoto fenoménu až po moderní metody. Kromě archeologických a historických metod jsou v publikaci popsány také přírodovědné a soudně medicínské metody a jejich výsledky. Například je uveden případ přibité lidské lebky a její výzkum metodami forenzní antropologie. Dalším zajímavým příspěvkem je popis zacházení s odsouzeným (pohřeb za živa, čtvrcení těla, pálení, vaření v kotli, utopení a řada dalších způsobů, jak sprovodit odsouzenec ze světa). Většina popisovaných lokalit se nachází v Německu a jeho blízkém okolí. Českého čtenáře třeba „potěší“, že několik příspěvků se týká našeho prostředí (například výzkum šibenice v Bečově nad Teplou na Karlovarsku).

Publikace je rozdělena podle chronologických kritérií do šesti oddílů. První dva oddíly se zabývají nejstaršími pozorováními míst, kde byli zločinci trestáni a kde také byli většinou pohřbeni. Další oddíly se věnují současným výzkumům a regionálním archeologickým výzkumům popravišť. V závěru knihy jsou uvedeny příspěvky týkající se historického vyob-

razení popravčích míst a antropologických poznatků o jedincích pohřbených v blízkosti šibenice. Publikace je doprovázena velkým množstvím kreseb a fotografií, které umožňují čtenáři udělat si obrázek o tom, co archeologie popravišť je a čím se zabývá. Každý, kdo má zájem o danou problematiku, nalezne v knize určitě mnoho nových poznatků a podnětů pro další vědeckou práci. Z tohoto hlediska je publikace velmi inspirovající.

Kontakt: Mgr. Robin Pěnička, Ústav antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, Vinařská 5, 603 00 Brno, e-mail: robin.penicka@email.cz.

Antropologie příbuzenství

Anthropology of Kinship

ALENA ŘIHÁKOVÁ

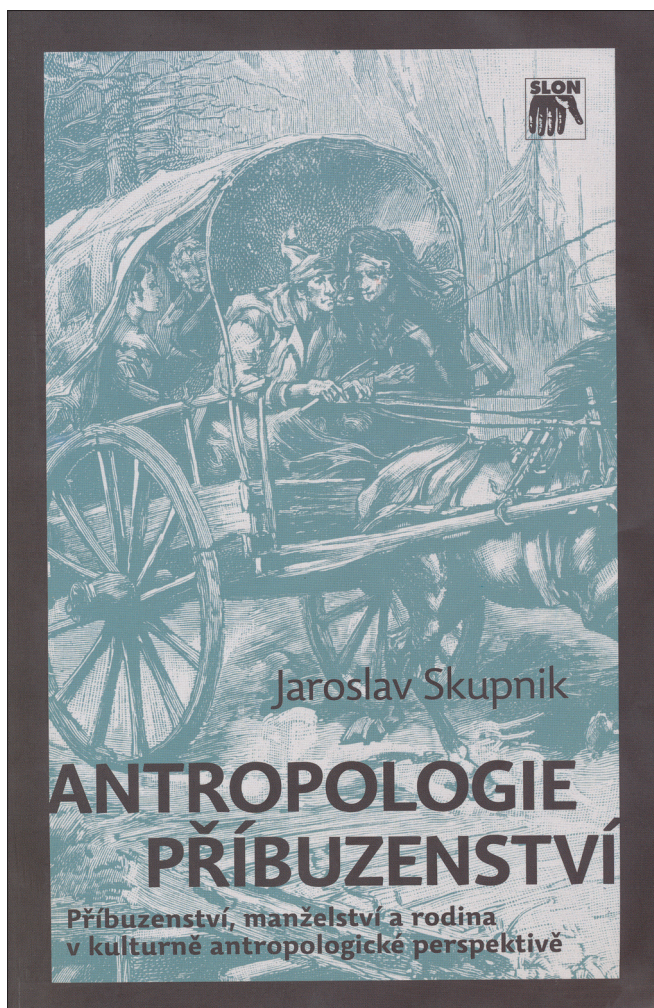
Ústav antropologie Přírodovědecké fakulty
Masarykovy univerzity, Vinařská 5, 603 00 Brno

Jaroslav Skupnik, kulturní a sociální antropolog, který působí na Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, předkládá odborné i širší veřejnosti novou publikaci *Antropologie příbuzenství: Příbuzenství, manželství a rodina v kulturně antropologické perspektivě*. Autor vychází ze svého profesního zaměření a navazuje na svůj studijní pobyt v Kansas State University a spolupráci s Martinem Ottenheimerem. Jedná se o první počín v českém jazyce, který se snaží systematicky shrnout antropologické studium příbuzenství. Kniha byla zpracována v rámci grantového úkolu GA AV ČR č. IAA901010701.

Publikace je řazena do Ediční řady Studijní texty Sociologického nakladatelství a představuje poměrně složitou oblast příbuzenství. Autor přistupuje k tématu z perspektivy socio-kulturní antropologie, ovšem prolíná místy svérázně tento úhel pohledu i s biologickým rozměrem. Autor je odborníkem v daném odvětví a nebojí se zajít do hloubky problematiky, která je vysvětlena sofistikovaně a detailně, svými úvahami dokládá opravdové zaujetí tématem a nabádá čtenáře k dalšímu zamyšlení.

Kniha stojí na čtyřech částech, v nichž je začleněno jedenáct kapitol. První část *Základní termíny, koncepty a východiska* je prezentována kapitolami: *Antropologické studium příbuzenství: historie, základy a východiska; Kulturní interpretace reprodukce; Jazyk příbuzenství a základní termíny a koncepty*. Tato část uvádí do problematiky příbuzenství a vysvětluje klíčové pojmy, jakými jsou například paternita, maternita či filiace a afinita.

Druhá část *Filiace a descendance* je tvořena kapitolami *Patrilinárta; Matrilinearita; Bilinearita; Bilateralita*. Mimo jiné nabízí vhled do postavení žen v patrilinárních společnostech

Přebal publikace: Skupnik, Jaroslav (2010): *Antropologie příbuzenství: Příbuzenství, manželství a rodina v kulturně antropologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 402 str., ISBN 978-80-7419-019-3.

a naopak ukotvení mužů ve společnostech matrilineárních. Autor se dotýká také témat, jakými jsou patriarchát a matriarchát. Třetí část se nazývá *Afinita, manželství a rezidence* a skládá se z kapitol *Manželství a regulace výběru manželských partnerů; Manželské formy a alternativy manželského uspořádání; Manželství, rezidence a rodina*. Velmi poutavá část knihy

se zaměřuje na vymezení manželství a jeho vztah k sexualitě, výběru manželských partnerů, včetně incestního tabu. Dále se zabývá manželskými formami, rozebírá polygynii, polyandrii, polygynandrii, monogamii či kohabitaci. Představuje kulturní specifika spojená s uzavíráním i ukončením manželství. Podrobně se věnuje i rodině a očekáváním, která jsou s ní spojena, především analyzuje pravidla rezidence: neolokální, patrilokální, matrilokální, avunkolokální, amitalokální, natalokální a další rezidenční vzorce.

Poslední část *Příbuzenská terminologie* je formována kapitolou *Příbuzenská terminologie a její typologizace*. Kniha je uzavřena epilogem na téma *Otazníky budoucnosti příbuzenství a příbuzenství v budoucnosti*.

Autor v interpretaci poznatků užívá početných příbuzenských diagramů, grafů a tabulek, které umožňují snazší pochopení tematiky. Případně je také umístění poznámek pod čarou na dolním okraji strany. Celá práce je provázena četnými etnologickými příklady i poznatky z autorova vlastního terénního výzkumu v romských osadách na východním Slovensku. V textu jsou použity přímé citace anglických textů, které bohužel nejsou formátově odlišeny a podílí se na hutnosti a nižší přehlednosti určitých částí. Pro lepší orientaci v problematice by také bylo vhodné připojení výkladového slovníku na konci knihy. Jeho úlohu částečně nahrazuje *Věcný rejstřík*, který umožňuje dohledání a objasnění pojmů.

Práce je podložena řadou odborných zahraničních i domácích publikací, včetně informací z masmédií a výzkumů. Opírá se o práce takových klasiků antropologie, jakými jsou Lewis Henry Morgan (1818–1881), Bronisław Kasper Malinowski (1884–1942) nebo Robert Harry Lowie (1883–1957). Autor se ovšem mohl vyhnout odkazům na informace z internetové encyklopedie Wikipedie.

Skupnikovo dílo je nesporným přínosem pro české odborné prostředí a je základním zdrojem informací nejen pro každého socio-kulturního antropologa. Studentům relevantních oborů poskytne detailní a odborné informace k tématu příbuzenství.

Kontakt: Mgr. et Bc. Alena Řiháková, Ústav antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, Viničná 5, 603 00 Brno, e-mail: alkari@centrum.cz.